

Yliopistouudistuksen ydin

■ Henna Virkkunen

Minkälainen maailmamme olisi ilman tiedettä? Mikä merkitys tieteellä on ollut ihmiskunnan synnyssä ja kehityksessä? Vastaus kysymyksiin on yksinkertainen ja selkeä. Ilman tiedettä, luovuutta ja kekseliäisyyttä ei olisi kulttuuria eikä sivistystä. Ei olisi myöskään hyvinvointia eikä taloudellista kasvua.

Tiede ja luovuus ovat sivistyksemme perusta. Ne ovat myös välttämättömiä edellytyksiä sosiaalisille ja teknologisisille innovaatioille, jotka vuorostaan vievät yhteiskunnan kehitystä eteenpäin. Vain uusien innovaatioiden avulla pystymme parantamaan tuottavuutta, joka mahdollistaa talouden kasvun.

Maailmantalous on ajautunut taantumaan, joka koskettaa myös omaa maatamme. Tuoreimmat ennusteet eivät lupaa tälle vuodelle lainkaan kasvua, pikemminkin päinvastoin. Tällaisena aikana on erityisen voimakkaasti tuotava esille tieteellisen ja teknologisen tutkimuksen merkitys hyvinvoinnin säilyttämisessä ja vahvistamisessa.

Yksi syy Suomen nopean toipumiseen 1990-luvun alun lamasta oli panostusten lisääminen tieteeseen ja teknologiaan. Tiede- ja teknologiapolitiikan asemaa oli vahvistettu 1980-luvun puolen välin jälkeen muun muassa perustamalla pääministerin johdolla toimiva valtion tiede- ja teknologianeuvosto. Erittäin merkittävästä tutkimuksen lisärahoitusohjelmasta päätettiin vuonna 1996. Siitä alkoi kehitys, joka nosti Suomen suhteellisilla tutkimuspanostuksilla mitattuna maailman kärkeen Ruotsin rinnalle. Tutkimusjärjestelmän kehittäminen ja tutkimuspanostusten kohdennettu lisääminen on vastaisuudessaakin taloudellisen kasvun, työllisyyden ja hyvinvoinnin kannalta aivan keskeistä.

Tiede- ja teknologianeuvosto, nykyinen tutkimus- ja innovaationeuvosto, hyväksyi joulukuussa 2008 uuden linjausasiakirjansa. Siinä ehdotetaan tutkimus- ja kehittämistoimintaan sekä yliopistojen rahoitukseen yhteensä 760 miljoonan euron korotusta vuoteen 2011 mennessä nykytasoon verrattuna. Sinivihreä hallitus on jo tähän mennessä tehdyillä päätöksillä lisännyt merkittävästi yliopistojen ja tieteen rahoitusta. Viime vuoteen verrattuna yliopistojen määrärahat kasvavat tänä vuonna 24 prosenttia ja tieteen määrärahat 15 prosenttia. Matkaa tiede- ja teknologianeuvoston suosituksiin vielä on. Rohkeutta panostaa yliopistojen ja tieteen rahoitukseen tarvitaan jatkossakin.

Menestyvä ja hyvinvoiva yhteiskunta tarvitsee siis tiedettä. Mutta mitä tiede tarvitsee kehittyäkseen ja vastatakseen siihen kohdistuviin suuriin odotuksiin? Jos vastaus halutaan tiivistää yhteen sanaan, se on – vapautta. Tutkija voi hyödyntää innovatiivisuuttaan ja osaamistaan parhaiten, kun ulkoiset asiat eivät estä häntä paneutumasta tärkeimpinä pitämiinsä tutkimusongelmiin. Valtiovallalla on tieteen ja tutkijan vapauden turvaamisessa kaksi perustehtävää. Ensinnäkin, valtiovallan on luotava tieteelliselle tutkimukselle sellaiset puitteet, joissa valtio itse tai mikään muukaan taho ei rajoita tutkijan vapautta valita aiheittansa, näkökulmaansa ja menetelmiänsä. Toiseksi, valtiovallan on turvattava tieteellisen tutkimuksen tekemiselle riittävät voimavarat. Mikään ei kahlitse vapautta enempää kuin pula resursseista tai huoli oman tai tutkijakollegan työn jatkuvuudesta.

Käynnissä olevien korkeakouluja ja tutkimusta koskevien uudistusten päämääränä on tieteen vapauden lujittaminen. Yliopistouudistuksen tavoitteena on vahvistaa tiedeyhteisön autonomi-

miaa ja yliopistojen voimavaroja. Haluamme antaa kaikille yliopistoillemme ja jokaiselle tieteen alalle mahdollisuuden olla maailman parhaita. Yliopistolain uudistusta on alusta alkaen valmisteltu avoimesti ja yhteistyössä koko yliopistoyhteisön ja eri sidosryhmien kanssa. Avoimen valmisteluprosessin kautta olemme saaneet mahdollisimman monen osapuolen näkemyksen ja ajatukset kuuluviin.

Joistakin asioista on tiedeyhteisön sisälläkin erilaisia perusteltuja näkökantoja. Eräissä puheenvuoroissa on yliopistouudistuksen epäilty vähentävän yliopistojen autonomiaa. Perusteeksi on esitetty sitä, että julkisoikeudellisina laitoksina toimivien yliopistojen hallituksissa yliopistoyhteisön ulkopuoliset henkilöt edustaisivat puolta hallituksen kokoonpanosta ja heidän joukostaan valittaisiin hallituksen puheenjohtaja. Lisäksi on väitetty, että opetusministeriön ohjausote kiristyisi.

On muistettava, että hallituksen esityksen mukaan yliopistoyhteisö valitsee itse hallituksen ulkopuoliset jäsenet. Ja näistä merkittävä osa voisi olla myös itse tutkijoita, esimerkiksi yliopiston omia dosentteja. Uudella hallintomallilla vahvistetaan yliopiston johdon edellytyksiä yliopistonsa strategiseen, kestävään johtamiseen. Mitä tulee opetusministeriön ohjaukseen, sitä tulee jatkossakin olemaan, mutta nykyistä vähemmän. Painotus tulee muuttumaan strategiseen suuntaan jättäen yliopistolle ja sen johdolle nykyistä enemmän valinnanmahdollisuuksia.

Keskustelussa on välillä tuntunut unohtuneen yliopistouudistuksen ydin: yliopistot saavuttavat taloudellisen ja hallinnollisen autonomian, joka vastuullisesti toimeenpantuna vahvistaa tieteen ja opetuksen autonomiaa. Jo tehdyillä päätöksillä hallitus on päättänyt huolehtia sekä säätiömuotoisten että julkisoikeudellisten yliopistojen maksuvalmiudesta ja riittävästä pääomittami-

sesta. Hyvin ratkaisevaa on yliopistojen hallinnassa olevien kiinteistöjen siirtyminen niiden omistukseen yliopistojen ja valtion yhdessä omistamien yhtiöiden kautta. Kaikessa tässä on kyse on satojen miljoonien eurojen päätöksistä yliopistojen hyväksi.

Luovuus ja innovatiivisuus ovat tutkijan ominaisuuksia, ja tieteen vapaus kulminoituu lopulta yksittäisen tutkijan haluun, kykyyn ja mahdollisuuteen tehdä korkeatasoista tutkimusta. Yliopistoilla on edessään suuri haaste, kun niiden odotetaan lähivuosina uudistuvan myös sisäisesti sekä parantavan opiskelun ja tutkimuksen edellytyksiä. Tutkijan näkökulmasta suvaitseva, kannustava ja turvallinen tutkimusyhteisö on avainasemassa. Tutkijan on myös voitava ennakoita omaa urakehitystään ja työmahdollisuuksiaan suhteessa toimintansa laatuun ja tuloksellisuuteen. Neliportainen tutkijanuramalli on tässä mielessä yliopistoille, tutkimuslaitoksille ja tutkimuksen rahoittajille erinomainen lähtökohta hyvien käytäntöjen luomiselle. Myös yliopistojen uusi palvelussuhdemuoto tarjoaa oikein käytettynä nykyistä parempia mahdollisuuksia sekä yliopiston että tutkijan intressien huomioon ottamiseen. Pitkään odotettu uudistus oli tämän vuoden alusta voimaan tulleet merkittävät parannukset ja selkeytykset apurahatutkijoiden sosiaaliturvaan.

Uudistusten perimmäinen tavoite on, että jokainen suomalainen yliopisto on entistä parempi paikka opiskella, opettaa sekä tehdä tiedettä ja taidetta. Paljon on kiinni myös yliopistojen omasta kyvystä ja rohkeudesta, kuinka ne uskaltavat tarttua tilanteeseen ja oikeasti lähteä uudistamaan toimintaansa.

Kirjoittaja on opetusministeri. Kirjoitus perustuu Tieteen päivien avajaispuheeseen 7.1.2009.